

Vārkavas pamatskolas 171 gads, kas paliks Latgales vēsturē

Lidija Kirillova

Vārkavas pamatskolai ir īpaša, unikāla vieta Latgales vēsturē – no pirmsākumiem 1845. gadā Krievijas impērijas laikos līdz 2016. gadam tā vairākkārt tikusi slēgta, pēc tam kā teiksmainais fēnikss atkal atdzimusi. Lai gan pēdējo reizi skola slēgta 2016. gadā, neuzdrošinot apgalvot, ka uz mūžīgiem laikiem. Gan cilvēku, gan apdzīvoto vietu likteņu ceļi reizēm met divānus līkločus.

Vārkavas novadpētniecības muzeja vadītāja Elvīra Āboliņa pievērs uzmanību zīmīgiem gadskaitļiem skolas ilgajā vēsturē, kas atkārtotās ik pēc noteikta laika posma. Piemēram, skolas vajadzībām 1888. gadā būvētajā ēkā, kur tagad atrodas tautas nams, mācības notika no 1889. līdz 1976. gadam, kad pamatskolu slēdza. Pēc gadsimta, līdz ar tautas atmodas laiku atdzima Vārkavas pagasta dzīve, 1989. gadā atklāja jaunu skolas ēku, kur bērnu čalas nerima līdz 2016. gadam. Tāda mazliet mistiska sešinieku un devīnieku rotaļa. Ne velti šie cipari un gadskaiti rakstīti uz skolas tāfeles muzeja telpās, pēdējais uzraksts – «2089 – ?». Elvīra ir gandrīz vai pārliecināta, ka pēc gadiem septiņdesmit Vārkavā atkal varētu būt skola. Kā dzejoli savulaik rakstījis Vārkavas pamatskolas absolvents un pazīstamais dzejnieks Egils Bārs (īstajā vārdā Jānis Tievgalis) – «No Kartāgas līdz Klapariem/ caur tukšnesi caur nāvi/ pa vidu tu kā šūpulī/ uz dieva delnas stāvi». Kas to lai zina, kā nākotnē pagriezies Dieva delna...

Brāļu Upenieku nopelns

Ap 1845. gadu Latgale bija daļa no Krievijas impērijas Vitebskas guberņas. Tas bija ekonomikas atpalicības un tautas gara apspiešanas laiks. Tomēr Vārkavas pusē šķīltores toreiz dzīvojošie brāļi Jānis un Indriķis Upenieki neatlaidīgi centās realizēt ideju par skolas celšanu zemnieku bērniem. Brāļi vairākkārt gan rakstīja vēstules, gan personīgi devās pie Vitebskas gubernatora ar lūgumu atļaut atvērt Vārkavas pagasta skolu zemnieku bērniem, taču nesekmīgi – atļauja netika izsniegta. Visbeidzot brāļi uz ceļiem izlīdzās gubernatoram vajadzīgo atļauju, lai gan tas atteicās sniegt jēlkažu palīdzību skolas atvēršanai. 1844. gadā brāļi Upenieki par saviem līdzekļiem Vārkavas pagasta Rengentavas ciemā (tagadējais Līvānu novada Sutru pagasts) uzcēla skolu. 1845. gadā tā sāka darboties. Pēc bruņotām sadursmēm pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861. gadā Upenieki bija spiesti skolu nojaukt. To no jauna uzcēla šķīltores, vēlāk pārcēla uz Lielajiem Klapariem, līdz 1888. gadā tika uzbūvēta ēka Vārkavas ceļā malā. Lai nestu skolas pirmo dibinātāju vārds, 1995. gadā pie tautas nama tika atklāta piemiņas plāksne Indriķim un Jānim Upeniekiem.

Vēstures līkloči

Sākumā skolā gājuši tikai zēni, vien ap 1901. gadu skolu sākušas apmeklēt meitenes. Tika realizēta cara valdības politika – klasē bija aizliegts runāt latviešu valodā, bet mācības notika krievu valodā. Zināms, ka skola netika slēgta arī Pirmā pasaules kara laikā un piedzīvoja Latvijas valsts dzimšanu 1918. gadā. Tobrīd skolā mācījās ap 125 vietējie bērni, pārsvarā zēni.

Divdesmitie un trīsdesmitie gadi saglabājusies kā Latvijas brīvvalsts laiks. Laiks, kad skolā godā bija dzimta valoda un darba tikums. Vārkavas četrgadīgā pamatskola pārtapa par sešgadīgo pamatskolu. Skolēni ciema centrā iestādīja bērzu birzi un liepu aleju, piedalījās Draudzīgā aicinājuma aktivitātēs, kopīgi skaitīja lūgšanas pie skolas krucifiksa, kuru 1940. gadā nopostīja jaunās padomju varas pārstāvji.

Skola tika ierauta pārmaiņu mutulī, kad pēc 1945. gada dzīvi bija jāvirza uz padomju mērķiem un ideāliem. 60. gados skola jau bija izveidojusies par Vārkavas astoņgadīgo pamatskolu. Sakarā ar skolu koncentrēšanos lielajos centros 1976. gadā Vārkavas pamatskola tika slēgta. Ciema bērni mācīties devās uz Preiļiem, uz Upmalu. No Vārkavas aizgāja arī skolotāji. Skolas zvans apklusu uz 14 gadiem, atstājot vēstures lapās tukšumu. Par Vārkavas pamatskolas pēdējo atdzimšanu 80. gadu beigās pastāstīs nedaudz vēlāk. Tagad par cilvēkiem, kas Vārkavas vārdu nesuši pasaulē.

Par cilvēkiem

Ne katra apdzīvota vieta var lepoties ar ļaudīm, kas, būdami garā diži, nesuši pasaulē dzimtas zemes vārdu. Vārkava to var darīt ar lepmumu. Novadpētniecības muzejā apkopotas ziņas par izcilākajiem. Viņu vidū ir Eduards Upenieks no Kanādas, rakst-

niece un bērnu lugu autore Veneranda Zepa-Vanaga, izcilā pedagoge Janīna Vilmane, prāvests Ludvigs Stagers, sabiedriskais darbinieks un pedagogs Alberts Spoģis, zinātnieki brāļi Aleksandrs un Vladimirs Kovaļevski, jau iepriekš minētais dzejnieks Jānis Tievgalis jeb Egils Bārs, tautsaimnieks, valsts un sabiedriskais darbinieks Antons Dzenis, operdziedātāja Antoina Vaivode-Garanča, filologs un publicists Bronislavs Spūlis, kardināls Juliāns Vaivods, prāvests Pēteris Onckulis, tautsaimnieks Kazimirs Spoģis un virkne citu.

Lūk, cik talantīgus cilvēkus Latvijai un pasaulei devis mazais Vārkavas ciems, laika gaitā paliekot arvien tukšāks un tukšāks, bet ne nabagāks.

Ar sarkanbaltsarkano karogu

Vārkavas pamatskolas pēdējā direktore, tagad pagasta pārvaldes vadītāja, Skaidrīte Medne Vārkavā ir dzimusi un uzaugusi. Muzejā viņa rāda skolas septiņdesmito gadu fotogrāfiju, kur redzama arī pati. Valsts politika tika virzīta uz skolu koncentrēšanos pilsētās un lielākajos centros. Vārkavā bērnu kļuva arvien mazāk, arī vietējās varas lēmumiem neviens preti pikstēt neuzdrošinājās, tāpēc skolas slēgšana tika pieņemta kā neizbēgama. Telpās izvietoja vietējo bibliotēku un tautas namu, kur tas atrodas arī pašlaik.

Skaidrīte atceras arī astoņdesmito gadus, Atmodas laiku, kad mainījās cilvēku noskaņojums un dzima cerības: «Vārkavā toreiz dzīvība kūsāja un mutuloja ļoti spēcīgi. Te bija ļoti daudz jaunu kolhoza speciālistu. Viņi samīlējās, precējās, dzima bērni. Toreizējais kolhoza priekšsēdētājs Igors Fedotovs bija tas, kurš piedāvāja un līdz galam realizēja ideju par sākumskolas un bērnudārza nepieciešamību Vārkavā.»

Īpaši mazuliem bijis grūti, teļc Elvīra Āboliņa, ko strādājošajiem vecākiem nebija citas izejas, kā vest bērnus uz nedēļas dārzīnu Upmalā. Arī pašas bērni kādu laiku tā auguši, tāpēc ciema centrā uzceltā jaunā ēka daudzās ģimenēs bijis priecīgs notikums. Muzeja krājumos glabājas vēsturiska fotogrāfija, kurā redzams svinīgais gājiens 1989. gada 1. septembrī no vecās skolas ēkas uz jauno skolu.

«Gājiena priekšgalā tika nests sarkanbaltsarkana karogs. Tas bija pacilājoši un savilpojoši,» saka Skaidrīte Medne. «Jaunībā laikiem nav raksturīgas jēl kādas bailes, jo nekur vēl nebija teikts, ka Latvija būs brīva, kļūs atkal neatkarīga valsts. Toreiz skolu arī iesvētījām, kas tiem laikiem bija visai droša rīcība.»

1989. gada septembrī mācības uzsāka 42 bērnudārznieki un 13 pirmās un otrās klases audzēkņi. Turpmākos gadus tika vērtas arvien jaunas klases, sākumskola kļuva par pamatskolu. Arī skolēnu skaits auga, līdz 1997. gadā deviņiem audzēkņiem tika svinēts atjaunotās skolas pirmās izlaidums. Tobrīt tā jau bija izaugusi līdz vairāk nekā simts audzēkņiem – savam lielākajam skolēnu skaitam pēc atjaunošanas.

Vārkavas pamatskolai pietika spēka pilnasinīgi dzīvot līdz 19. izlaidumam 2016. gada pavasarī.



Vārkavas pamatskolas ēka tika nodota ekspluatācijā 1989. gadā. Pēc renovācijas tā vērs durvis kā Vārkavas novada sociālās aprūpes centrs

Par slēgšanu zināja un visu saprata

Vadot skolu un vienlaikus esot Vārkavas novada domes deputāte, Skaidrīte Medne bija lietas kursā par situāciju pašvaldībā un saprata, ka 2015./2016. mācību gads viņas vadītajai izglītības iestādei var būt pēdējais. «Tā bija mērķtiecīga valsts politika, ieviešot principu, ka nauda seko skolēnam, uz mazo skolu likvidēšanu. Es ļoti ļoti zināju, cik pašvaldībai vajadzēja piemaksāt, lai skolotāji skolā ar mazu bērnu skaitu varētu saņemt algu. Pārāk daudz pašvaldības budžetam. Mēs nespējām samaksāt par visu padarīto darbu, piemēram, par burtiņu labošanu un tā tālāk. Protams, ka pedagogi saprata, uz ko viss virzās, es arī neslēpu pašvaldības viedokli.

Skolā ar bērnudārzniekiem bija palikuši tikai 39 audzēkņi. Bērnu vidū vairs nebija konkurences iespēju, piemēram, iecienītās futbolu sacensības. Nu, cik tad komandas var izveidot? Kņapi vienu, pie tam no dažādu vecumu bērniem. Skaidrs, ka starpno vadu mēroga sacensībās viņiem neveicās, lai gan futbolu mīlēja un gribēja spēlēt. Eka kopš 1989. gada nebija nedz remontēta, nedz siltināta, ne jumts nomainīts, vienīgi ik gadu daži logi nomainīti. Projektētāji no Jelgavas, būvnieki ir no Jēkabpils, būvuzraugs no Rīgas, bet katru otrienu mēs tiekamies, vērtējam darbus, analizējam problēmas. Darbi notiek pēc plāna, pagaidām esam apmierināti ar kvalitāti un nopietno attieksmi,» teic Skaidrīte.

Ziniet, kas skolas slēgšanu izjuta visāpīgāk? Bērnu vecāki un vecvecāki. Ar audzēkņiem bija citādi, mēs viņus jau iepriekš vedām uz Vārkavas vidusskolu. Tur notika kopīgi pasākumi, sacensības, bērni kopā trenējās, vārdu sakot, mūsējie tur bija kā mazākie brāļi, ne pienācēji no malas. Tāpēc pilnīgi visi audzēkņi pārgāja mācīties uz pašu novada vidusskolu.

Kad dome pieņēma lēmumu par skolas slēgšanu, iztikām bez turēšanās pretī. Ja nav uzrāvēna, nav taču jēgas vīkt dzīvību. Arī ar pedagogiem viss tika izrunāts atklāti un godīgi. 2016. gada 31. augustā mums visiem skolā bija pēdējā darba diena.

Daļai pedagogu Vārkava nebija pamatdarba vieta, bet par vietējiem rūpējiem, cik nu varējām. Skolotāja Dagmāra Skutele, piemēram, sāka strādāt Valsts nodarbinātības aģentūrā. Arī citi pedagogi veiksmīgi atrada darbu gan izglītības laucīnā, gan sociālajā sfērā.»

Skolas un bērnudārza vietā – sociālais centrs

Bažu par to, ka skolas ēka varētu palikt tukša un pamesta, nebija. Vēl pirms lēmuma par slēgšanu pašvaldībā bija skaidrs, ka tur būs novada sociālās aprūpes centrs. Vecie un sevi aprūpēt nespējīgie novada ļaudis patlaban izvietoti Aglonas, Daugavpils un Preiļu novada pansionātos, prom no mājām, ierastās vides. «Viņi būtu laimīgi atkal būt Vārkavā,» saka pagasta pārvaldes vadītāja Skaidrīte Medne.

Pēc pamatskolas slēgšanas ēkā palikušais bērnudārzs kādu laiku tur vēl *padzīvoja*, bet tad sākās pārmaiņas, kuru rezultātā bērnudārza grupiņām tagad ir pašam sava māja. Bet skolas ēkā kopš pagājušā gada jūlija notiek remonts – tur rosās celtnieki, pārbūvējot telpas novada sociālās aprūpes centra vajadzībām. Skaidrīte Medne ir pārliecināta, ka deputātu lēmums ieguldīt līdzekļus un visu izremontēt «pa nopietno» bijis pareizs. «Vajag tā, lai cilvēkiem, kas tur dzīvos, būtu ērti, skaisti, smaržīgi, lai arī darbiniekiem būtu patīkami strādāt. Eka kopš 1989. gada nebija nedz remontēta, nedz siltināta, ne jumts nomainīts, vienīgi ik gadu daži logi nomainīti. Projektētāji no Jelgavas, būvnieki ir no Jēkabpils, būvuzraugs no Rīgas, bet katru otrienu mēs tiekamies, vērtējam darbus, analizējam problēmas. Darbi notiek pēc plāna, pagaidām esam apmierināti ar kvalitāti un nopietno attieksmi,» teic Skaidrīte.

31. augustā būvei jābūt nodotai ekspluatācijā. Sākot strādāt sociālās aprūpes centram, būs jaunas darba vietas. Pašvaldība jau tagad domā par darbinieku ar speciālo izglītību sagatavošanu.

Palicis klusāk, bet dzīve notiek

Pēc skolas slēgšanas ciemā palicis klusāk, to atzīst visi. Skolas bērni no rītiem tiek aizvesti uz Vārkavas vidusskolu, mājās atgriežas vakarā. «Vienīgi pavasari un vasaras ir «čivinātāju» pilni,» saka bijusī skolas direktore, jo «skolēniem brīvlaiks, tad arī pilsētnieki atbrauc pie vecvecākiem ciemos». Ikdienā ciema dzīvi dažādo tautas nama aktivitātes. Darbojas vairāki pašdar-

bības kolektīvi – «Odziņas» senioriem, dziedošās «Melodivas» un teātra kopa «Kulda». Tiek rīkoti pasākumi, uz kuriem sabrauc ciemiņi no kaimiņu novadiem, zāle vienmēr ir cilvēku pilna. Iekoptas un turpinās dažādas tradīcijas, piemēram, rīkot ģimeņu svētkus. Rodas jaunas – sadarbībā ar muzeju pašvaldība rīko velobraucienus. Interese bija par nesen notikušajām nodarbibām fizioterapeita vadībā, jo Vārkavas novads ir iesaistījies veselīgo pašvaldību projektā. Tiesa, ir cilvēku kategorija, kurus iekustināt ir ļoti grūti, toties čīkstētāji pirmie.

«Seši novada jaunieši Ziemassvētku laikā bija sagatavojuši labdarības koncertu, brauca pa visu novadu. Uzstāšanās bija fantastiska! Tāpēc nevajag teikt, ka pie mums nekas nenotiek, bet vienreiz atnākt un piedalīties,» saka pārvaldes vadītāja. Stāstot par ciema un pagasta saimniecisko dzīvi, viņa citu pēc cita sauc kādreizējo audzēkņu uzvārdus, kuri izskolējušies, ieguvuši pieredzi, tagad atgriežas laukos un pārņem vecāku saimniecības vai dibina paši savas – Sturburi, Utināni, Ladsmaņi, Vaivodi. «Prieks, ka jaunā zemniecība sāk veidoties. Gan puīši vedīs sievas mājās, gan dzims bērni. Bērnudārza vietas pietiks,» smeļ Skaidrīte.

Pastāvēs, kas pārvērtīsies

No kādreiz četrām Vārkavas novada skolām palikuši tikai viena – Vārkavas vidusskola. Arī bērnudārzs ir viens – Rimičānos, bet Vārkavā darbojas tā filiāle «Cimdiņš». Bija pusdienlaiks, tāpēc ciemošanās «Cimdiņā» notika klusi un uz pirkstgalīem, jo mazuļi gulēja diendusu. Pirmsskolas skolotāja Solvita Deidule savulaik pamatskolā mācīja vēsturi. Viņa ir noskaņota pozitīvi un pašreizējo situāciju komentē īsi – pastāvēs, kas pārvērtīsies. Protams, skolas slēgšana bijusi sāpīga emocionāli. Taču notikušais jāpieņem kā fakts, jādzīvo un jā-

strādā tālāk. Pērn «Cimdiņā» dienas vadīja 26 bērni, šogad – 19. Vārkavā atgriežas ģimenes ar bērniem, pamazām sakārtojās infrastruktūra. «Pie mums noteikti nav nekāda bēdu ieleja, mēs to negribam pieļaut,» saka skolotāja Solvita. Mūzikas skolotāja Biruta Freimane, kura uz Vārkavu brauc no Preiļiem, novērojuši, ka novadā prioritāte ir vietējiem cilvēkiem. Šādu attieksmi viņa vērtē atzinīgi.

Eduarda Upenieka vēstule savai pirmajai skolai

Vārkavas pamatskolas vēsture un ar to saistītie cilvēki pelnījuši rakstus ne vienam vien avīzes atvērumam. Ir lieliski, ka, aizējot pasaulē, viņi saglabā saikni ar savu pirmo skolu – ja ne tiešu kontaktu veidā, tad atmiņās noteikti. Tāds ir arī tālumā dzīvojošais Eduards Upenieks, kurš savu rakstisko sveicienu skolai sūtīja tās 150. jubilejā.

«Mana mīļā 1 Vārkavas pamatskola! Pirmo reizi pārkāpt Tavu sliekšni man bija lemts pēdējā Latvijas brīvvalsts pastāvēšanas gadā. Tālāk sekoja nemiers un mūsu valstiskās neatkarības zaudēšanas gadi, un tāpēc šo skolu man nācās absolvēt jau otrreizējā padomju okupācijas gadā – 1945. gadā.

Mana pirmā skola! Šajos aizgājušajos gados Tu esi bijusi piesmēta un nicināta, tāpat kā nīsta un nicināta ir bijusi arī mūsu tauta. Augsti biedri, augstos namos un mīksto krēslos, izlēma arī Tavu likteni, un Tu beidzi pastāvēt, tāpat kā daudzas citas mūsu lauku skolas. Šodien Tu esi atdzimusi un tik ļoti gribas ticēt, ka šī Tev nodarītā pārestība nekad netiks atkārtota.

Šajā skolā lasīt un rakstīt iemācījās mans tēvs, pirmie uz šo skolu taku iemina mani vecākie brāļi un māsa. Man ļoti žēl, ka šīs skolas durvis nevirināja arī mans dēls. Tādi mēs šodien esam, pazaudējuši



Vārkavas novadpētniecības muzeja vadītāja Elvīra Āboliņa (no kreisās) un pagasta pārvaldes vadītāja, bijusī Vārkavas pamatskolas direktore Skaidrīte Medne



Topošajā sociālās aprūpes centrā, kur pagaidām vēl strādā celtnieki, būs mājas un aprūpe vairāk kā 40 senioriem

un vēl neatraduši savas saknes un mājas. Un tomēr, cik Tu, Vārkava, un šis mazais novads Tev apkārē, esat palikuši man tuvi un dārgi. Te ir aizvadīta mana bērnība un jaunība. Nevaru aizmirst tās stīgas Klaparu silā, pa kurām tik bieži kādreiz tika staigāts. Te ir izsappota un izsāpēta arī mana pirmā mīlestība.

Kā gaiši tēli manā atmiņā ir palikuši mani skolotāji. Šeit gribas minēt manu pirmo audzinātāju Zepu Annu, Čiruli Lidiju, Ušpeli Andreju, Tievgali Salomeju, Baiku Veroniku, Rasnaci Annu un daudzus, daudzus citus. Aizgājušus lai sedz vieglas dzimtenes smiltis, bet tiem skolotājiem, kuri vēl skata šīs zemes sauli, gribas novēlēt vislabāko veselību un dzīvesprieku.» (1995. gada 3. novembrī)

Nākamā paaudze cels jaunu skolu

Vārkavas novada domes priekšsēdētāja Anita Brakovska saka: «Mani kaitina tā plēšanās, kas tagad saistībā ar izglītības reformu un skolu slēgšanu visapkārt notiek. Man ir pilnīgi skaidrs – nebūtu nekādu problēmu, ja būtu bērni. Bet bērnu nav, un par šo galveno iemeslu – kāpēc? – valstiskā līmenī neviens nerunā. Demogrāfijas krīze, kas ir valsts pastāvēšanas pamatā, nobīdīta otrajā plānā.

Mana un Vārkavas pašvaldības deputātu pārliecība bija tāda – ja reiz bērnu ir tik maz, skola nevar pastāvēt. Nu nevar... Tāpēc runājam ar cilvēkiem, skaidrojam, viņi bija sagatavoti šādam lēmumam un situāciju pieņēma ar sapratni. Tagad varu atklāti teikt vislielāko paldies bērnu vecākiem, kuri neaizsūtīja savas atvases uz pilsētas skolām, bet izvēlējās mūsu novada Vārkavas vidusskolu. Savukārt lēmums pa-



Tiem Vārkavas jauniešiem, kuri deviņdesmito gadu vidū stādīja šo bērzu aleju, skola vienmēr paliks kā vieta, kur mācīts mīlēt un saudzēt dabu

matiskolas ēkā izveidot pansionātu bija vienīgā iespēja telpas saglabāt no iznīcības. Pansionāts ir sena ideja, pie tam vieta ir izcila, īsta miera osta. Mūsu seniori atgriezies mājās, arī pašvaldībai nevajadzēs maksāt desmitus tūkstošus eiro savstarpējos norēķinus.

Kas attiecas uz ciema nākotni – var jau būt, ka nākamā paaudze Vārkavā cels jaunu skolu...»



Slēgta skola – zudis ciems? Latgales slēgtās skolas.

Materiāls ir sagatavots ar Valsts reģionālās attīstības aģentūras finansiālu atbalstu no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem.